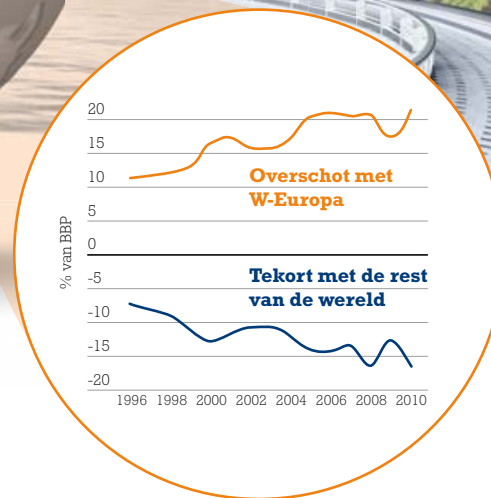

Samenvatting

Nederlandse handel meer Europees dan mondiaal

Nederlandse internationale handel na twee decennia globalisering

Colofon

ING Economisch Bureau

Mark Cliffe – Hoofdeconoom ING Groep

Macro onderzoek

Maarten Leen – Hoofd Macro onderzoek

Dimitry Fleming – Nederland

Sector onderzoek

Marcel Peek – Hoofd Sector onderzoek

Rico Luman – Transport & Logistiek

Ferdinand Nijboer – Zakelijke Dienstverlening

Jurjen Witteveen – Industrie

Project Management

Rob Rühl – Projectleider

Mohammed Nassiri – Research Assistent

Het Dutch Trade Study project, geïnitieerd door ING Economisch Bureau, heeft gebruik kunnen maken van een schat aan informatie en ervaring, zowel binnen als buiten de ING. Een belangrijk onderdeel van het project is de samenwerking met **Oxford Economics** met als doel een econometrisch model te ontwerpen om de Nederlandse handel te voorspellen op zowel macro- als sectorniveau. De samenwerking met de **Vrije Universiteit** Amsterdam heeft er toe geleid dat er waardevolle inzichten zijn verkregen over de bestemming van exportproducten, zowel per sector als per land, als ook de importen bedoeld voor de Nederlandse markt (exclusief wederuitvoer). Tevens is de indirecte export per sector en per land in kaart gebracht.

In het rapport zijn opmerkingen en commentaren van de leden van de **Adviesraad** en hun organisaties verwerkt. De opinie en oordelen geventileerd in het onderzoek komen echter volledig voor rekening van ING Economisch Bureau.

Leden van de adviesraad:

Akzo, dhr. H. Wijers

BCD, dhr. J.A. Fentener van Vlissingen

Caldic Holding BV, dhr. J. Caldenborgh

Centraal Planbureau, Prof. dr. C. Teulings

CEVA Logistics, dhr. J. Pattullo

DSM, dhr. F. Sijbesma

Dutch Trade Board, dhr. H. Zwarts

Fenedex, dhr. B.J. Koopman

Havenbedrijf Rotterdam, dhr. P. de Langen

ING, dhr. J. Hommen (voorzitter)

Ministerie van EL&I, dhr. S. Smits

Philips, dhr. F. van Houten

Royal FrieslandCampina, dhr. C.'t Hart

Schiphol Group, dhr. P. Verboom

Shell, dhr. D. Benschop

Unilever, dhr. W.J. Laan

VTTI, dhr. R. Nijst

Vrije Universiteit, Prof. dr. H. de Groot

Voorwoord

Internationale handel is van vitaal belang voor de welvaart van Nederland. Nederland is de 16e economie van de wereld en het succes als handelsland blijkt uit het feit dat het de 7e exporteur ter wereld is. Dit is de afgelopen 20 jaar bereikt in een periode van snelle globalisering.

De opkomst van de schuldencrisis in de eurozone zorgt voor nieuwe uitdagingen voor het Nederlandse exportgeleide economische model. De voortgaande grote veranderingen in de wereldeconomie zullen belangrijke strategische implicaties hebben. Zal de huidige focus qua geografie en samenstelling voldoen in de komende decennia? Hoe kan Nederland het meest profiteren van het feit dat het economische zwaartepunt in de wereld verschuift naar Azië en Latijns-Amerika? Welke sectoren hebben de beste positie? Wat zal het effect zijn op de mondiale geldstromen? Wat zijn de gevolgen voor het economisch beleid en bedrijfsstrategie?

Om de impact van de veranderingen in de wereldhandel op het Nederlandse bedrijfsleven, de financiële sector en de economie in het algemeen in te schatten heeft ING Economisch Bureau de handen ineengeslagen met Oxford Economics en de Vrije Universiteit in Amsterdam. Zij hebben een model gebouwd dat het mogelijk maakt de effecten van diverse scenario's te analyseren. Deze samenwerking heeft geleid tot een unieke database die op sectorniveau een volledige scheiding aanbrengt tussen de ontwikkeling van de wederuitvoer en de binnenlands geproduceerde export. Het model maakt het bovendien mogelijk om de export te bepalen per land van bestemming. Dit maakt het weer mogelijk om een analyse te maken van de invloed van ontwikkelingen in een specifiek land of regio op de Nederlandse sectoren.

Dit rapport zal allereerst een beschrijving geven van de ontwikkeling van de Nederlandse handel van de afgelopen 20 jaar. Hierdoor ontstaat een basis voor rapportages over de toekomstige ontwikkeling van de Nederlandse economie, zowel op macro niveau als op het niveau van specifieke industriële sectoren.

Het Dutch Trade Project is een initiatief van ING, maar de steun van de leden van de Advies Raad was van vitaal belang. Wij willen hen graag danken voor hun commentaar op eerdere versies van dit rapport en voor suggesties voor volgende onderzoeksonderwerpen.

Mark Cliffe

Hoofdeconoom ING Groep

Belangrijkste bevindingen

Wereldwijde onevenwichtigheden beïnvloeden financiële en economische stabiliteit

De ernst van de recente financiële crisis heeft de aandacht gevestigd op wereldwijde onevenwichtigheden. Hoewel de precieze rol van deze onevenwichtigheden bij het ontstaan van de crisis nog onderwerp van debat is, proberen schuldenlanden, aangevoerd door de VS, nu hun tekorten te verminderen. Afgezien van de grote onbalans in de handel tussen de VS en China, is er nu ook een toenemende zorg over de gestage groei van tekorten en overschotten op de lopende rekeningen van landen in de eurozone. Nederland, dat net als China en Duitsland een succesvol exportmodel heeft, neemt een speciale positie in in de hieraan gerelateerde beleidsdiscussie omdat het een overschot op de lopende rekening heeft van 6% van het BBP. Dit overschot komt vrijwel geheel voor rekening van de handel met andere ontwikkelde landen in West-Europa.

Nederlandse export - meer Europees dan mondiaal

Het Nederlandse overschot verbergt een enorm – en groeiend – tekort op de lopende rekening van bijna 10% van het BBP met landen buiten de EU. De Nederlandse export is vrijwel geheel gericht op de Europese burens. Opmerkelijk genoeg heeft Nederland een handelsoverschot van bijna 6% van het BBP met Duitsland. Buiten Europa is de VS de belangrijkste exportmarkt. De sterk groeiende opkomende economieën in Azië, Europa en Latijns-Amerika zijn nog altijd weinig belangrijke exportmarkten voor Nederlandse bedrijven.

Verslechterende ruilvoet zet rem op handelsoverschot

De verbetering die optrad in het handelsoverschot sinds het midden van de jaren negentig werd onderbroken door de abrupte neergang van de wereldhandel die volgde op de ineenstorting van Lehman Brothers eind 2008. Daar komt bij dat de Nederlandse ruilvoet al aan het verslechteren was, vooral voor binnenlands geproduceerde producten. Deels reflecteerde dit het effect van stijgende grondstofprijzen op importprijzen.

Belangrijkste bevindingen

Agrifood, chemie en wederuitvoer van technologieproducten vallen op

Een belangrijk kenmerk van de Nederlandse handel is de verdriedubbeling van het wederuitvoervolume sinds het midden van de jaren negentig, vooral naar buurlanden. Net als de dienstenexport groeit de wederuitvoer veel sneller dan de export van binnenlands geproduceerde producten. Dit reflecteert de globalisering (stimuleert de wederuitvoer) en het volgroeien van economieën (stimuleert de vraag naar diensten). Het geheel overziend zijn de handel in Nederlandse agrifood en chemische producten en de wederuitvoer van technologieproducten de belangrijkste factoren achter het overschot op de lopende rekening.

Productiesectoren verliezen marktaandeel, behalve in de opkomende Europese landen

Ondanks de ogenschijnlijk goede exportprestaties van de sleutelsectoren (agrifood, chemie en technologie), verliezen deze sectoren wel marktaandeel in de wereldhandel. Een opvallende uitzondering op deze trend is de positie van agrifood en de technologische industrie in de opkomende landen in Europa, waar het marktaandeel licht stijgt.

Buitenlandse vraag nu grootste aanjager Nederlandse industrie

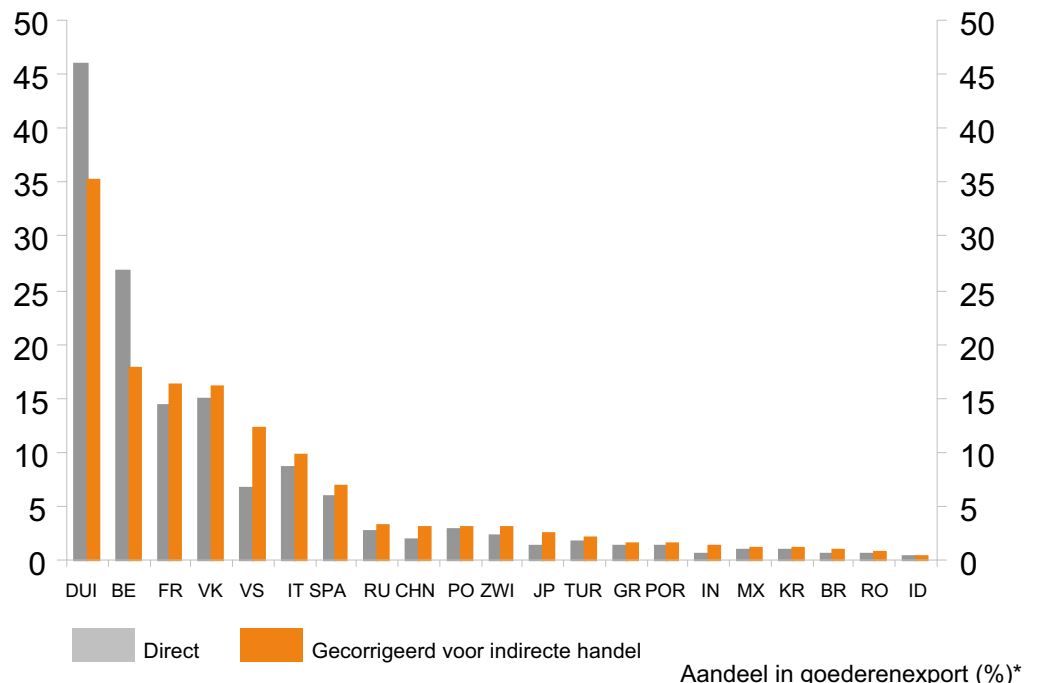
De globalisering heeft ervoor gezorgd dat de buitenlandse vraag nu veruit de grootste aanjager is van de groei van de Nederlandse industrie. Zo komt van de totale vraag naar Nederlandse chemieproducten tweederde uit het buitenland. De sterke stijging van de wederuitvoer heeft de logistieke activiteiten, in het bijzonder de groothandelssector, versterkt. Grote investeringen in de infrastructuur hebben de groei van de wederuitvoer mogelijk gemaakt.

Groei export zakelijke dienstverlening draagt bij aan Nederlandse handelsbalans

De bijdrage van de zakelijke dienstverlening aan het Nederlandse handelsoverschot is bijna verdubbeld in de afgelopen 15 jaar, onder meer door het aantrekkelijke belastingklimaat voor royalties en trust activiteiten. Andere pijlers van groei in dit segment zijn IT dienstverlening en intracompany diensten.

Sterke exportfocus op trager groeiende landen...

Binnenlands geproduceerde export 2006-2009 (goederen, euro mrd)

	Directe export (binnenlands geproduceerd)	Gecorrigeerd voor indirecte handel
West-Europa	71	64
Overige ontwikkelde landen	10	15
Opkomend Europa	8	8
Afrika & Midden-Oosten	5	5
Opkomend Azië	4	5
Latijns-Amerika	2	3

* 2006-2010 periode gemiddelde

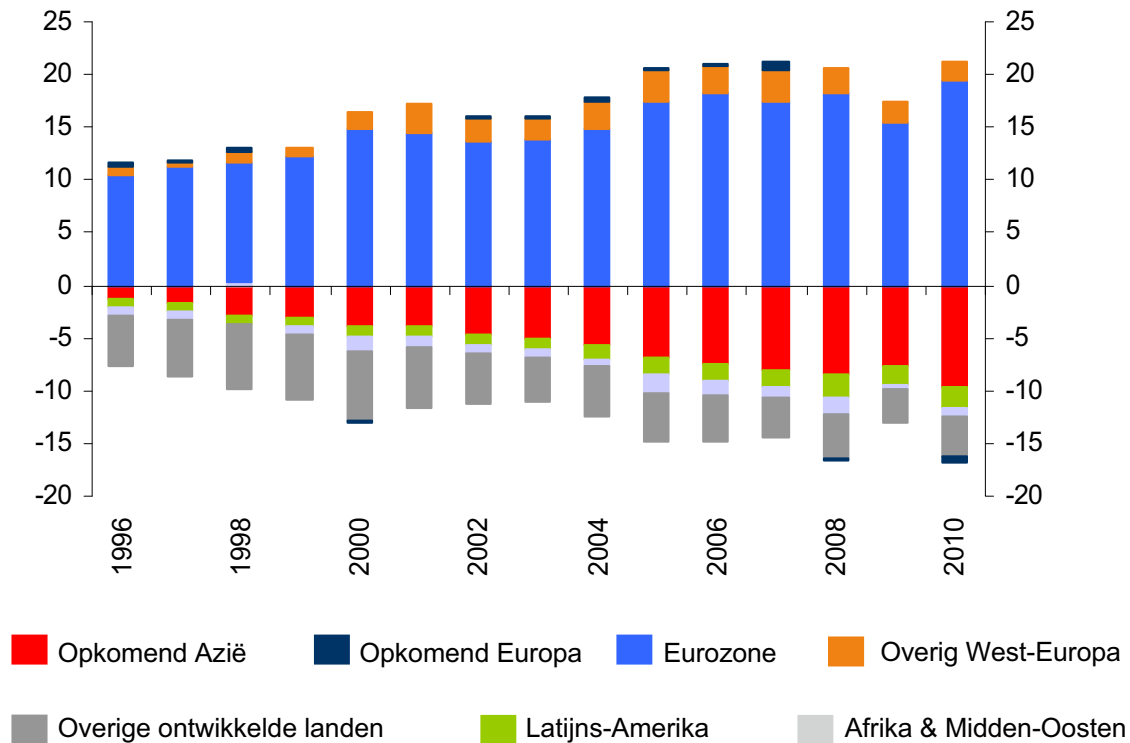
Bron: CBS, Unctad, ING/VU berekeningen

- Het merendeel van de in Nederland geproduceerde goederen wordt geëxporteerd naar de trager groeiende economieën in de wereld, zoals de kernlanden van de eurozone, het VK, de VS en Japan.
- Zelfs wanneer rekening gehouden wordt met indirecte handelseffecten (bijvoorbeeld export naar derden via Duitsland) is de export naar de opkomende landen in Azië en Latijns-Amerika relatief bescheiden.
- Op de korte termijn betekent dit dat de Nederlandse export zal lijden onder het proces van begrotingsconsolidatie dat wordt voorzien in veel Europese landen. De export naar de perifere zuidelijke eurolanden is namelijk nog steeds twee keer zo groot als de export naar de zogenoemde BRIC-landen.

...resulteert in een groot handelsoverschot met W-Europa

Handelsbalans als % van BBP

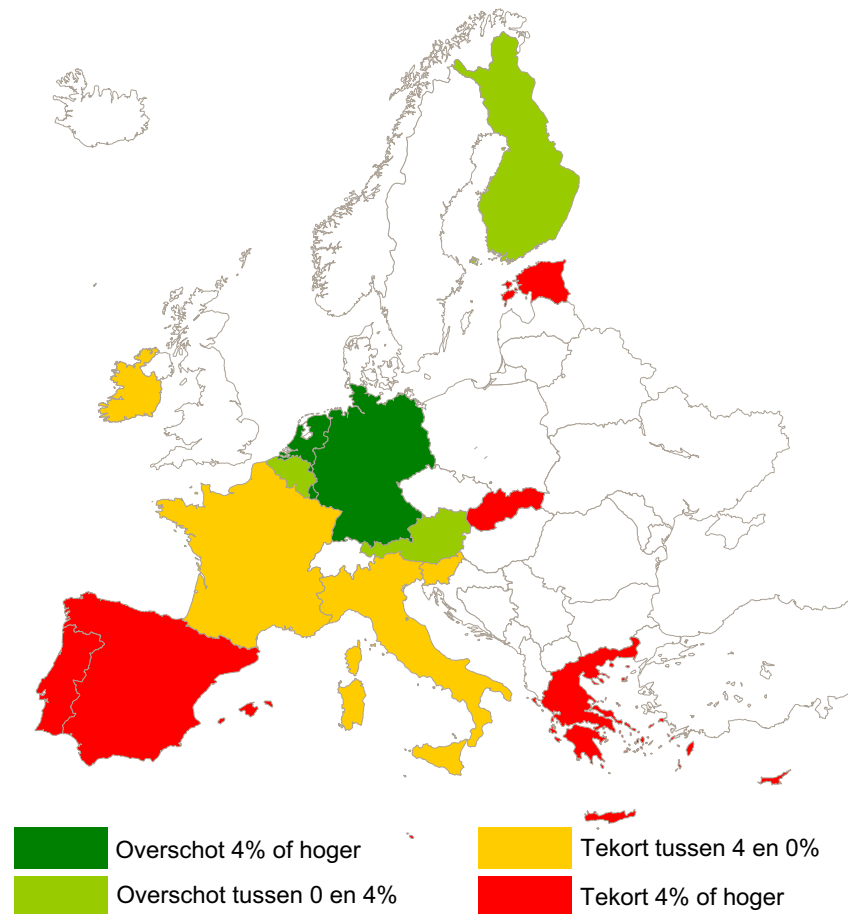

Bron: CBS, ING berekeningen

- Export is erg belangrijk voor de Nederlandse welvaart. Het aanhoudend grote en groeiende overschot op de Nederlandse lopende rekening komt voor rekening van de handelsbalans.
- Echter, Nederland heeft met name een handelsoverschot met de andere Europese landen. In feite is de eurozone goed voor bijna het gehele handelsoverschot.
- Het grote overschot met de naburige landen wordt gedeeltelijk gecompenseerd door tekorten met alle belangrijke regio's in de rest van de wereld. Nederland heeft met name grote tekorten op de balans met de opkomende, Aziatische economieën.

Herstellen van onevenwichtigheden kan invloed hebben op het Nederlandse 'business model'

Onevenwichtigheden in eurozone, saldo op lopende rekening (% BBP)

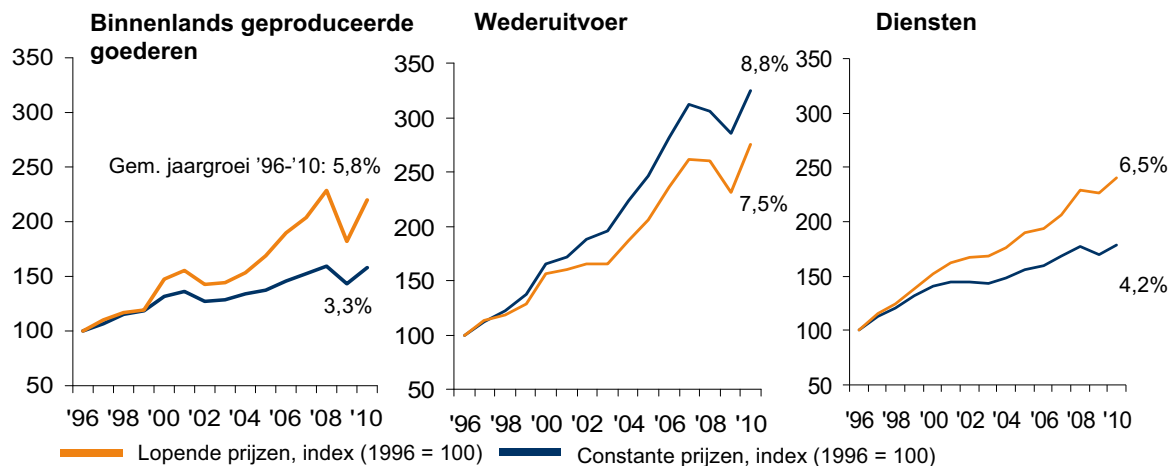
classificatie gebaseerd op gemiddelde balans in '06-'10

Bron: IMF, ING berekeningen

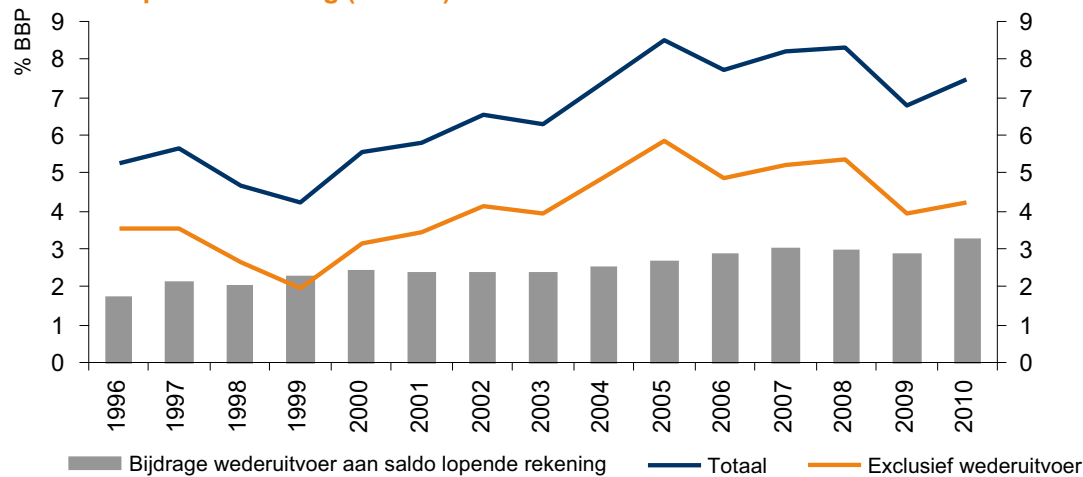
- De schuldencrisis in de eurozone heeft geleid tot bezorgdheid over stijgende tekorten en overschotten op de lopende rekeningen van landen in de eurozone.
- Het terugdringen van de onevenwichtigheden zal een complexe taak zijn voor Europese beleidsmakers en kan belangrijke gevolgen hebben voor het 'business model' van de Nederlandse economie. Dit houdt verband met de sterke exportafhankelijkheid van Nederland.
- Landen met tekorten zullen zich moeten aanpassen, bijvoorbeeld door het versterken van de concurrentiepositie. Ze zijn echter niet de enigen die moeten bijdragen aan de vermindering van de onevenwichtigheden. Ook de landen met overschotten moeten bijdragen aan het aanpassingsproces door het verhogen van de binnenlandse vraag. Meer import, als gevolg hiervan, leidt tot kleinere handelsoverschotten.

Wederuitvoer verdrievoudigd, stabiele exportgroei diensten

Ontwikkeling export van in Nederland geproduceerde goederen, wederuitvoer en diensten

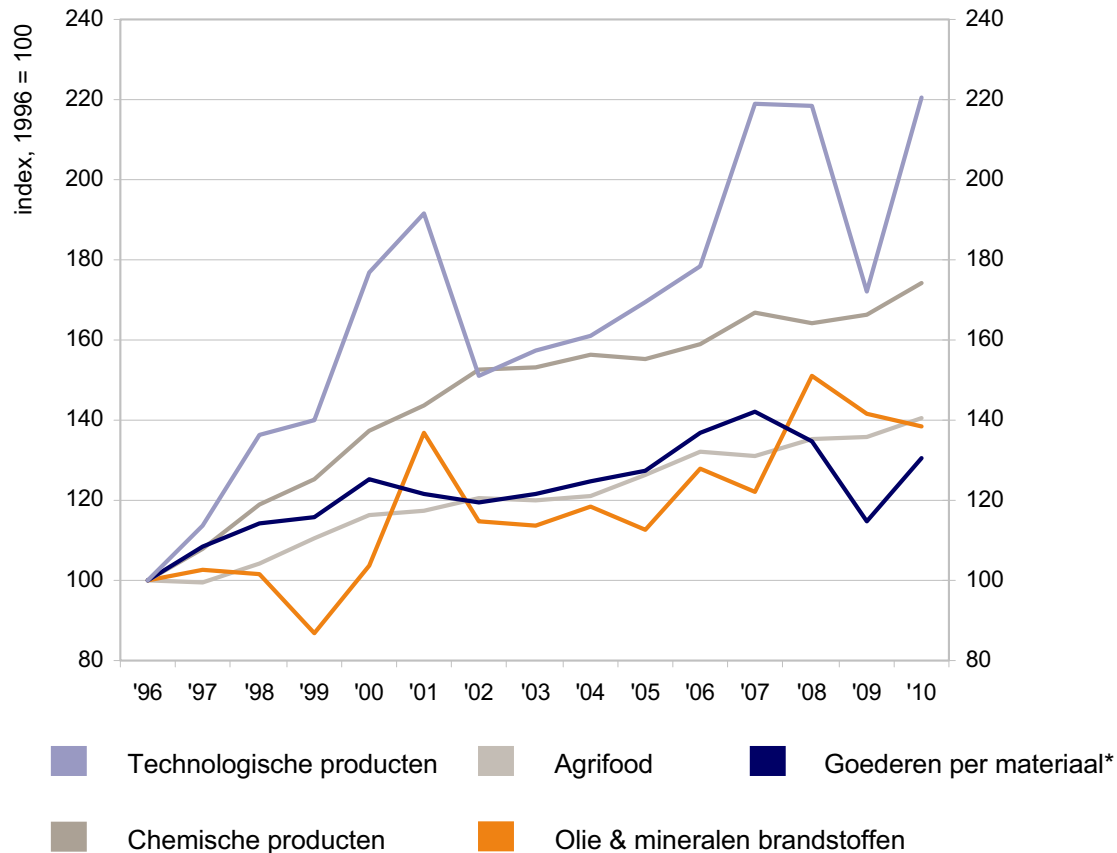
Saldo lopende rekening (% BBP)

- Hoewel de opkomst van Azië in een aantal gevallen heeft geleid tot productieverlies binnen de industrie, heeft het de wederuitvoer opgestuwd. De wederuitvoer is in 15 jaar verdrievoudigd. Nederland, met zijn uitstekende verbindingen naar het Europese achterland, heeft derhalve optimaal gebruik gemaakt van zijn geografische ligging.
- De export van diensten is nog altijd een klein deel van de totale export (circa 20%), maar het laat wel een stabiele groei zien. Die komt vooral van de zakelijke dienstverlening zoals intracompany diensten, juridische zaken, accountancy en IT.
- De exportgroei van binnenlands geproduceerde goederen is duidelijk achtergebleven, maar deze is nog altijd belangrijk wat betreft de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid. Het aandeel van dit type export bedraagt 29% van het BBP, vergeleken met 3% voor wederuitvoer.

Chemie en technologische industrie stuwende kracht achter exportgroei 'Nederlands product'...

Ontwikkeling van binnenlands geproduceerde export naar product '96-'10 (volume)

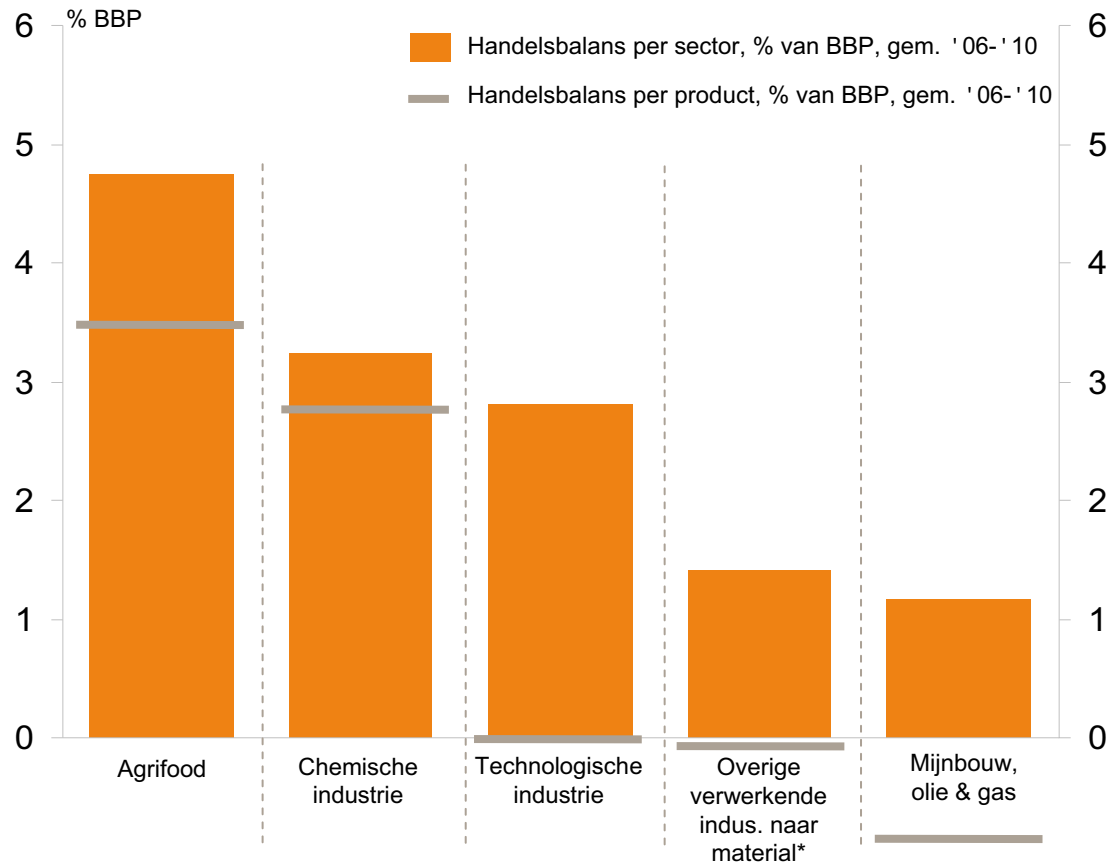
Bron: CBS, ING/VU berekeningen

* rubber, plastic, metaal, hout, papier

- Bij de binnenlands geproduceerde export blinkt de technologische industrie uit met een jaarlijkse volumegroei in de periode 1996-2010 van 5,8%. De chemie volgt met een groei van gemiddeld 4%.
- Agrifood heeft een meer stabiele groei per jaar laten zien (2,5%), hetgeen kenmerkend is voor deze sector.
- De focus op de handel met West-Europa geldt voor alle sectoren en vormt daarom een bedreiging voor toekomstige groei.
- Op de lange termijn liggen er mondiaal genoeg kansen voor de Nederlandse industrie, zeker gezien de grote maatschappelijke uitdagingen zoals vergrijzing, voedselschaarste, mobiliteit en duurzaamheid. Het cyclische karakter van met name de chemie en de technologische industrie maakt evenwel dat een flexibele omgeving (onder meer op de arbeidsmarkt) en structurele investeringen nodig zijn om de groei vast te houden.

...maar agrifood draagt meeste bij aan handelsoverschot

Handelsbalans per sector en product, gemiddelde '06-'10 (% van BBP)

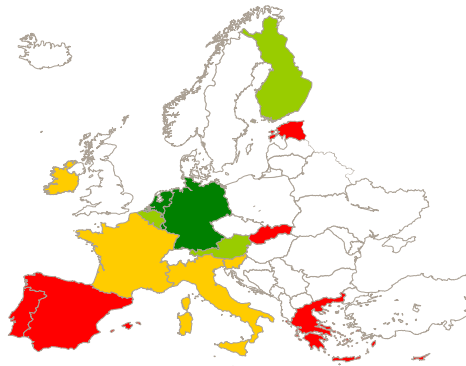
Noot: de som van de sector overschotten komt in totaal uit op circa 13% van het BBP. De consumptie van huishoudens zorgt voor een groot tekort waardoor de totale handelsbalans uitkomt op +/- 7% van het BBP

Bron: CBS

* rubber, plastic, metaal, hout, papier

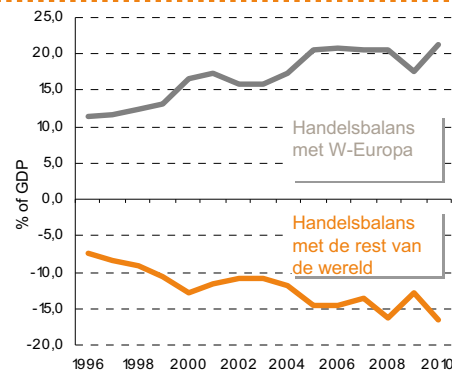
- De sterk presterende technologische industrie en chemie (vanuit het perspectief van exportgroei) zorgen voor hoge handelsoverschotten. De grootste bijdrage aan het handelsoverschot komt echter van agrifood.
- Al heeft de technologische industrie op zichzelf een vrij hoog overschot, veel technologische producten moeten worden geïmporteerd om aan de eindvraag te voldoen. Als er voor deze factor gecorrigeerd wordt dan verdwijnt het overschot bij de technologische industrie, terwijl de overschotten voor agrifood en chemie groot blijven.

Grote handelssuccessen tot zover – grote uitdagingen in het verschiep

"Europese handelsoevenwichtigheden"

"Nederland: groot handelsoverschot met Europa, groot tekort met de rest van de wereld"

- ★ Agrifood
- ★ Chemische industrie
- ★ Technologische industrie
- ★ Logistiek
- ★ Zakelijke dienstverlening

"Nederlandse sleutel-sectoren in internationale handel"

- Globalisering en Europese integratie hebben een enorme impact gehad op de Nederlandse handel en welvaart. Behoud van dit grote handelssucces moet niet als vanzelfsprekend worden beschouwd. Het overgrote deel van de export is bestemd voor West-Europa. Overheidsbezuinigingen en demografische ontwikkelingen in deze regio zullen de komende jaren de vraag naar Nederlandse exportproducten temperen.
- Voor de belangrijkste Nederlandse productiesectoren en de logistieke sector (wederuitvoer) ligt er een enorme uitdaging om de groeiprestatie van de afgelopen vijftien jaar te evenaren, gegeven de matige groeivoorzichten in West-Europa en de trend naar local-for-local productie.
- Het structureel hoge en groeiende overschot op de Nederlandse lopende rekening is opvallend. Echter, financiële en economische stabiliteit in de eurozone zouden profijt kunnen hebben van meer evenwichtige groei in de verschillende eurolanden. Vanuit dit perspectief lijkt het gerechtvaardigd een vraagteken te plaatsen bij de houdbaarheid van het op export gebaseerde Nederlandse groeimodel. Een herijking van het groeimodel door het stimuleren van de binnenlandse vraag zou nodig kunnen zijn.

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichthouders aan de uit oefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. Deze publicatie is louter informatief en mag niet worden beschouwd als advies. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.
